

УДК 655.4/.5:070–051]:[355.01(470:477)

Журналісти про російсько-українську війну: проблематика та жанрові особливості книжкових видань

Юрій БОНДАР

канд. політ. н., доц.

Київський національний
університет
імені Тараса Шевченкавул. Юрія Ілленка, 36/1,
04119, Київ, Україна

bondar1960@gmail.com

ORCID 0000–0002–8490–6744

© Бондар Ю., 2023

Україна зазнала ворожої агресії. Російське вторгнення консолідувало українське суспільство. У лавах сил спротиву перебувають і журналісти. Від початку війни багато хто з них змінили затишні редакції видань, теле- радіостудії на фронті окопи, взявши до рук зброю. Багато репортерів продовжують гідно виконувати професійний обов'язок, розповідаючи світові про події війни, також і безпосередньо з переднього краю. Багато працівників медіа добровільно допомагають українським воїнам і біженцям, забезпечуючи їх необхідним.

Рефлексії журналістів виливаються в публікації друкованих та інших медіа, сюжети теле-й радіопрограм. Виходять друком і книжки, де журналісти розповідають про війну та її героїв, про особисто побачене й пережите. Такі видання утворюють окремий сегмент сучасної української літератури. Серед цих видань — так звана ветеранська література, твори журналістів, які брали й беруть участь у захисті України зі зброєю у руках. Окремий пласт становлять журналістські документовані свідчення про події й спротив українців на тимчасово окупованих територіях, про долі воїнів, простих людей на війні. Осмислюють журналісти війну й художнім словом, пишучи романи, повісті, оповідання, поезії. Сторінками спротиву є і діяльність видавництва, громадських та державних організацій з протидії інформаційній агресії ворога, а також благодійне забезпечення воїнів і переселенців українською літературою. Окреслене і є темою пропонованої статті-огляду, мета і завдання якої — аналіз видавничої діяльності журналістів під час російсько-української війни, визначення тематично-жанрових особливостей видань журналістів про війну.

Ключові слова: російсько-українська війна, журналісти, видавнича діяльність, книжки про війну, благодійна діяльність, комунікація.

JOURNALISTS ABOUT THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: ISSUES AND GENRE FEATURES OF BOOK PUBLICATIONS

Yurii BONDAR

PhD in Political Science, Associate Professor
Educational and Scientific Institute of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
36/1 Yurii Ilienکو St., 04119, Kyiv, Ukraine
bondar1960@gmail.com
ORCID 0000-0002-8490-6744

Ukraine has experienced hostile aggression. The Russian invasion has consolidated Ukrainian society. Journalists are also in the ranks of the resistance. Since the beginning of the war, many of them have changed their cosy editorial offices and TV and radio studios for frontline trenches, taking up arms. Many reporters continue to fulfil their professional duty with dignity, telling the world about the events of the war, including from the frontline. Many media professionals have been charitably helping Ukrainian soldiers and refugees by providing them with the necessities they need.

The journalists' reflections are translated into publications in print and other media, as well as TV and radio programmes. Books are also published in which journalists talk about the war and its heroes, about what they personally saw and experienced. Such publications form a separate segment of contemporary Ukrainian literature. These publications include the so-called veteran literature, works by journalists who have taken part in the defence of Ukraine with arms in their hands. A separate layer is made up of journalistic documentary evidence of the events and resistance of Ukrainians in the temporarily occupied territories and the fate of soldiers and ordinary people during the war. Journalists also reflect on the war in fiction, writing novels, novellas, short stories, and poetry. The activities of publishing houses, public and state organisations to counteract the enemy's information aggression, as well as the charitable provision of Ukrainian literature to soldiers and displaced persons, are also pages of resistance. The above is the topic of the proposed review article, the purpose and objectives of which are to analyse the publishing activities of journalists during the Russian-Ukrainian war and to identify the thematic and genre-specific features of journalists' publications about the war.

Keywords: *Russian-Ukrainian War, journalists, publishing activity, war literature, charitable activities, communication.*

Актуальність проблеми

Російська агресія проти України консолідувала українців. Жертовність на фронті й поза ним, героїка Сил оборони й невтомність волонтерів, висока віра й незламність усіх, хто став на захист Батьківщини та наближає перемогу — сторінки літопису сучасної й майбутньої, поза сумнівом, успішної України. Серед тих, хто на передньому краю, також і журналісти. Хтось, поставивши на паузу професійну діяльність, взяв до рук автомата. Хтось на передньому краю (а він нині скрізь) з мікрофоном, ноутбуком, ручкою й блокнотом продовжує розповідати про події, інформувати про них українців і світ. Хтось воює на інформаційному полі, викриваючи підступність ворожої пропаганди, розвінчуючи облуду й контратакуючи інформаційно. Хтось волонтерить, допомагаючи, чим може, війську, тим, хто потребує помочі — постраждалим від війни. Десятки журналістів, на жаль, також полягли від ворожих куль і снарядів. Публікації про спротив українців, враження й рефлексії журналістів на війні і про війну стають сторінками публіцистичних і художніх книжок, засвідчуючи водночас актуальність пропонованого огляду.

Постановка проблеми

Видавництво журналістів про війну потребує зацікавленого погляду і вивчення: журналістські твори (значною мірою публіцистичні) — окрема видавнича сторінка, вони по-своєму карбують актуальну боротьбу українців за Незалежність, зберігаючи у книжках чин учасників війни та водночас творячи нову історію України.

Стан вивчення проблеми

У загальному контексті подіям російсько-української війни присвячена певна кількість видань, які висвітлюють її проблематику в різних аспектах. Використанню книжкових видань як засобу пропаганди з метою здійснення впливу й формування поведінкових моделей, зокрема й для підготовки збройного вторгнення й ведення війни, присвячені почасти праці Г. Почепцова (2016, 2017), О. Афоніна та М. Сенченка (2009), О. Сенченко (2017), Ю. Бондаря (2019, 2022), інших дослідників. Про участь журналістів і медіа у війні йдеться у публікаціях М. Житарюка (2023), М. Сороки (2022), Д. Патрикаракоса (2019), збірнику «Україна: журналісти на передовій» (Малієнко та ін., 2023), тематичних матеріалах друкованих медіа. Проблемам захисту журналістів під час бойових дій та в зонах конфліктів присвячені видання офіційних та громадських організацій, що працюють із медіа, — Ради Європи, НСЖУ, ЮНЕСКО та ін. (Рада Європи, 2017; Юридична сотня, 2018; Розстріляна свобода слова, 2023; Романюк, 2007; Хорсли, 2014; Репортери без кордонів, 2022).

Невирішені питання. Водночас видання власне журналістів про російсько-українську війну, котре стало, на наш погляд, специфічним книжковим явищем, ще не набуло належного узагальнення, потребує систематизації, аналізу й оцінювання.

Завдання статті. Мета й завдання статті полягають у консолідованому огляді книжкових творів журналістів про російсько-українську війну, визначенні їхніх тематично-жанрових особливостей.

Виклад основного матеріалу

Від початку російсько-української війни світ побачило чимало книжкових творів, авторами яких є журналісти за освітою чи діяльністю. Особлива сторінка книжкової історії — так звана ветеранська література, книжки безпосередніх учасників бойових дій.

Активним у літературі є відомий львівський журналіст, власний кореспондент всеукраїнських часописів, зокрема «Молоді України» у Москві, а тепер політичний оглядач парламентського «Голосу України» Богдан Кушнір. Окрім публіцистичних видань, його перу належить кілька романів про зовнішню розвідку, де було прогнозовано вторгнення росії в Україну а також подальший розвиток подій. Про це йдеться наразі у «Помсті оперативника розвідки» та «Невидимій павутині», що були задумані й написані фактично напередодні 2014 року.

З початком російської агресії Богдан Кушнір добровольцем пішов до війська, служив на Донбасі в Силах спеціальних операцій ЗСУ; він — учасник бойових дій. Побачене й пережите автором лягло в основу роману «Лінія зіткнення. Любов і ненависть», що вийшла 2018 року. А за два роки — 2020-го — побачила світ і документальна «Таки війна... Із щоденника офіцера сектору «А». Книга передає атмосферу першого періоду російсько-української війни; містить роздуми автора про державну, зокрема інформаційну, політику на сході та півдні України, а також окремі публікації з минулого та сучасного російсько-українських відносин.

Варто окреслити творчу й військову долю ще одного відомого львівського журналіста — Влада Якушева. Автор і співробітник багатьох популярних часо-

писів, він з початком війни так само добровольцем пішов до війська, очоливши пресслужбу 14-ї ОМБр, брав участь у бойових діях. Згодом на основі реальних подій написав книжку «Карателі», що побачила світ 2018 року. Оповідання й спогади Якушева увійшли також до збірок творів учасників АТО.

Історія формування та діяльності ДУК «Правий сектор» та Української добровольчої армії у період 1914 — 1918 років постає у «Щоденнику нелегального солдата» журналістки Олени Білозерської, яка служила у військових підрозділах снайпером. Учасниця війни ретельно, «протокольо» фіксує становлення добровольчого руху, доповнюючи факти власними спостереженнями й рефлексіями. Книга-документ була номінована на Національну премію Тараса Шевченка 2020 року. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну Білозерська знову змінила стилос на стилет, повернувшись на передній край.

Від 2014 року на фронті й журналістка Олена Ластівка-Мокренчук зі Сніжного на Донеччині. Була офіцером пресслужби 72-ї ОМБр імені Чорних Запорозців, очільницею пресслужби оперативного командування «Північ» в Управлінні зв'язків з громадськістю ЗСУ. Про побачене й пережите — в книжках «Аліска, фронтова лисичка», «Афінка з «Куби», «Україна-мрія».

Щемні щоденникові записи-листи лежать в основі книжки київської журналістки, а потім — санінструктора 2-го взводу 1-ї роти 1-го батальйону 93-ї ОМБр Валерії Бурлакової «Життя P.S.». Втративши коханого, який загинув під час виконання бойового завдання на шахті «Бутовка», дівчина добровільно стала до лав захисників України — про це у виданні, що з'явилася 2016 року. Згодом за книжкою було створено виставу з однойменною назвою.

Як військовий журналіст розпочинав свій фронт Сергій Братчук із Одеси. Потім була волонтерська діяльність, а від 2018 року — добровільна служба у 8-му окремому батальйоні УДА імені Андрія Гергерта. Про пережите координатора групи «Інформаційний спротив — Південь», заслуже-

ного журналіста України — у збірці «Війна у мирний час» та документальних відеофільмах.

Журналістський досвід знадобився Артему Череднику (відомішому під літературним іменем Андрій Чех). У книзі «Точка нуль», яка побачила світ 2017 року, літератор з тонким гумором розповідає про війну, стверджуючи цим, що на полі бою є місце не тільки трагедійному, а й оптимістичному.

Свою точку — «Точку неповернення» — описує Дмитро Вербич. Автор і ведучий спецпроєкту про мандри, доброволець, згадує події початку російського вторгнення, коли на фронт пішли перші українські оборонці, часто не маючи ані належної підготовки, ані найнеобхіднішого. Пішли, щоби зупинити й перемогти ворога.

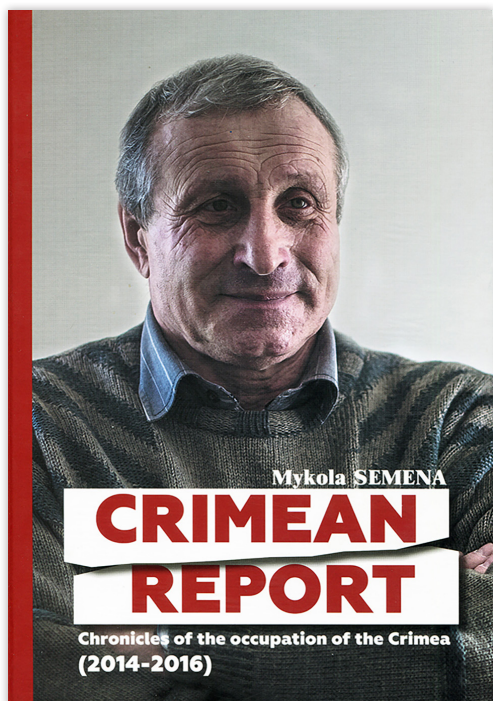
Про свій військовий досвід розповідає блогер і десантник, учасник російсько-української війни від її початку, Валерій Ананьєв (Маркус) в книзі-бестселері «Сліди на дорозі», де змальовує в промовистих деталях, правдиво і яскраво будні й звичаї на фронті.

Унікальними свідченнями про події російсько-української війни ділиться й журналіст, доцент навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Сергій Соловйов. Мобілізований на початку війни, він розповідає про становлення і бойовий шлях 36-го окремого стрілецького батальйону ЗСУ у книзі «Подільський тризуб». Книжка побачила світ влітку 2023 року.

Не менш важливими для розуміння подій війни й суті російської агресії є також книжкові спогади журналістів, які зазнали рашистського полону.

Насамперед тут варто назвати книжку Станіслава Асєєва «Світлий шлях». Історія одного концтабору». Залишившись в окупованому Донецьку, журналіст описував те, що відбувалося в місті, поширюючи інформацію «назовні» через досяжні засоби, зокрема Радіо «Свобода». У липні 2017 року Станіслава затримали й звинуватили у «шпигунстві» на користь України. Вирок «суду» — 15 років ув'язнення.

Утримували Асеева в сумновідомій в'язниці «Ізоляції», де в'язнів по-сидетському катували. Згодом журналіста вдалося обміняти на полонених рашистів. Книжка Станіслав Асеева про жахіття окупації та ув'язнення вийшла друком 2020 року, згодом її удостоїли Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Таку ж високу відзнаку мали й твори кримчанина, режисера-документаліста Олега Сенцова, якого окупанти ув'язнили за звинуваченням у «тероризмі». До двотомника увійшов і щоденник «Хроніка одного голодування» про 145-денне протестне голодування українця в російській в'язниці в Якутії. Записи Сенцову вдалося вивезти до України й опублікувати після звільнення.

2017 року побачила світ книжка також кримського журналіста й кремлівського в'язня, оглядача про-

екту радіо «Свобода» «Крим Реалії» Миколи Семени «Кримський репортаж. Хроніки окупації Криму 2014 — 2016 рр.». Автор підготував і видав книжку, майже 1000-сторінкове видання українською та англійською мовою, після звільнення з в'язниці і переїзду на неокуповану територію.

Потрапив до російського полону під час журналістської поїздки на Луганщину й черкасець Валерій Макеєв, згодом — секретар Національної спілки журналістів України. Про свою історію автор розповів у книжці «100 днів полону, або позивний «911», яка вийшла 2016 року.

Журналісти — очевидці найдраматичніших подій — є очима, якими читач, глядач, суспільство бачать і сприймають те, що відбувається на передньому краю війни.

Про початок російського вторгнення розповідає документальна книжка Артема Шевченка «Слов'янськ. Початок війни». У виданні на той час військового журналіста, а згодом і спецпризначення, — спогоди українських воїнів, інтерв'ю з учасниками подій 2014 року, вже архівні фото.

Про перші дні й місяці війни йдеться і в книжці «Герої (не)війни. Про мертвих, живих і ненароджених» військових журналістів Олега Криштопи та Ольги Калиновської від 2016 року. Матеріал для книж-

ки — інтерв'ю з українськими воїнами, які стали на шляху ворогові у Криму, під Донецьком, на горі Карачун. У виданні — розповіді про українських військових льотчиків з бригади морської авіації, які врятували унікальну військову техніку; про донецьких «ультрас», які стали основою добровольчого батальйону «Донбас», інших оборонців.

Історії українських воїнів в АТО постали й у книжці воєнного журналіста, співкоординатора групи «Інформаційний спротив» Костянтина Машовця. Видання під назвою «Діалоги з нулів» вийшло друком 2017 року.

Промовистим є «Фронтвий альбом» кореспондента газети «Голос України» Олександра Клименка. Документальний фотолітопис героїки українських воїнів вийшов 2016 року і був презентований у багатьох містах України та за кордоном.

Про моральну відповідальність і необхідність вчитися на власних помилках пише луганський журналіст Валентин Торба, до книжки якого «Я — свідок. Записки з окупованого Луганська», що побачила світ 2015 року, увійшли авторські публікації в газеті «День» та щоденникові записи. Нотатки про поїздки прифронтовими містами, про людей українського Донбасу містяться у виданні Олександра Михеди «Я змішаю твою кров із вугіллям», яке вийшло 2020 року

Творячи книжки про війну, автори-журналісти активно використовують звичні їм жанри оповідей. «Дівчата зрізають коси» — так називається збірка воєнної кореспондентки, викладачки інституту журналістики Шевченкового університету Євгенії Подобної, до якої увійшли записані історії 25 жінок-воїнів, учасниць російсько-української війни 2014 — 2018 років в складі ЗСУ та добровольчих підрозділів. Видання отримало кілька професійних відзнак, а Євгенія Подобна 2020 року була удостоєна Шевченківської премії у номінації «Публіцистика, журналістика». Згодом знайшли свого читача й інші книжки авторки.

Про жінок на війні — парамедиків, волонтерок, журналісток — у документальній книжці 2018 року «Жінка війни» розповідає Анна Шила. Історії добровольців знаходимо в книжці Наталки Позняк-Хоменко «Волонтери: сила небайдужих». Це видання побачило світ за сприяння Українського інституту національної пам'яті 2020 року. Одразу кілька книжок-інтерв'ю про війну в доробку львівської журналістки та волонтерки Ірини Вовк. Серед них тритомник — «Ізоляція. Таємні в'язниці Донбасу в оповідах врятованих від тортур та смерті», «На щиті. Спогади родин загиблих воїнів. Донецький аеропорт» та «На щиті. Спогади родин загиблих воїнів. Дебальцево», який побачив світ так само 2020 року. Того ж року поповнила низку розповідей і книжка Романа Ковалю «Донбас. Радість і біль», де автор зібрав спогади й розповіді про воїнів, волонтерів, а також колег-журналістів.

2021 року вийшла друком книжка воєнної репортерки й волонтерки Анастасії Федченко «Вони перемогли» про дивовижні долі людей, ветеранів війни, які, зазнавши важких поранень і травм, продовжують бути активними в житті, підкорюючи й спортивні вершини.

Згадаємо також і збірник «Журналісти на війні. Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика» (Сорока, 2022). Автори цього видання, йдеться в анотації, — відомі в Україні журналісти, які, починаючи з весни 2014 року, ведуть літопис трагічних подій у Криму й на Донбасі. Багато українських журналістів, зокрема й ті, хто долучився до створення цієї книги, добровільно стали військовими кореспондентами, вважаючи своїм професійним і патріотичним обов'язком безпосередньо з місця подій, із ризиком для життя, розповідати суспільству, всьому світу про нав'язану українцям жахливу, руйнівну війну. Журналістські хроніки, щоденники, спогади, документальні дослідження доповнено світлинами з передової й фотопортретами героїв цієї війни — українських воїнів. Своєрідним продовженням книжки стало видання «Україна: журналісти на передовій», підготовлене і видане Київською організацією НСЖУ на початку 2023 року. У збірнику, що містить твори понад 70 авторів, розповідається про участь українських журналістів — воїнів, репортерів, волонтерів — у російсько-українській війні переважно від лютого

2022 року. Ця книжка була удостоєна премії імені В'ячеслава Чорновола Держкомтелерадіо України за кращу публіцистичну роботу в галузі журналістики 2023 року.

Серед інших творів авторства журналістів назвемо «Приватний щоденник. Майдан. Війна» Марії Матіос, «АД 242: Історія мужності, братерства та самопожертви» Ірини Штогрин, «Гібридна війна: вжити і перемогти» Євгена Магди.

Окрему добірку видань журналістів становлять свідчення про воєнні злочини рашистів, розповіді про український спротив на тимчасово окупованих територіях України.

У серії «Бібліотека журналу «Вінницький край» підготовлено до друку книжку київського журналіста Сергія Куліди «Бучанський

щоденник. Нотатки з підвалу», де автор розповідає про пережите ним під час російської окупації частини Київщини. Йдеться про ту пору і в книжці подружжя журналістів Сергія Штанька та Людмили Чичканьової «Гостомель. Шістнадцять днів останньої війни».

«Сто днів Широкої війни» — назва книжки чернігівського журналіста Василя Чепурного, до якої увійшли публіцистичні нотатки автора, які він робив під час облоги Чернігова російськими військами. Автор перекоаний, що його та інші подібні книги мають стати пазлами великої книжкової картини про російсько-українську війну, з якої Україна неодмінно вийде переможцем.

Восени 2022 року побачив світ і проект журналістів газети «Чернігівщина», ОК «Північ» ЗСУ і Міжнародної літературно-мистецької Академії України — книжкове видання «Чернігів — у вогні. Змем орду, відправимо до пекла!». Автори видання — Сергій Дзюба, Марія Пучинець, Віталій Назаренко та Григорій Войток. Через рік побачив світ і другий том видання.

Певним чином узагальнювальний погляд на події в Україні від лютого 2022 року пропонує журналіст Олександр Михайлюта в документальній книзі «Відсіч. Хроніка битви за Україну», що вийшла 2022 року.

Осмислюють війну журналісти й художнім словом

Однією з перших прозових творів про російсько-українську війну, подвиг і звиягу стала книжка «Аеропорт» воєнного журналіста Сергія Лойка. Свідок боїв за Донецький аеропорт (єдиний з іноземних журналістів) у жовтні 2014 року, Лойко зображує в романі події через художній вимисел, який базований на конкретній основі, а узагальнені герої мають, вочевидь, реальних і конкретних прототипів, з якими автор зустрічався в житті. «Від самого початку я зрозумів, що це повинен бути саме роман, тому що в хроніці, в документальному свідоцтві не можна виразити всю глибину трагедії, підлості, героїзму, ненависті, пристрасті, притаманних цій війні, — написав згодом Сергій Лойко. — Я не міг розповідати про неї хо-

лодним, відстороненим тоном літописця». Чесна, емоційна розповідь про сутнісні вартості, про братерство на війні й самопожертву в ім'я рідних та Батьківщини знайшла свого читача. Після лютого 2022 року Сергій Лойко, який мав онкологічне захворювання, сказав, що припиняє журналістську діяльність і вступає до лав української самооборони.

Про героїв полку «Азов» — у книжці «Чорне сонце» відомого письменника й журналіста Василя Шкляра. Як розповів автор, з прототипом головного героя роману — Сашком із позивним «Маляр» — він познайомився під час зустрічі з читачами у Кривому Розі, де презентував книжку про українських повстанців доби визвольних змагань. А потім зустрів юнака на Майдані. Звідти Сашко, як і його друзі, добровольцем пішов на війну. Фактично голіруч — із озброєння тоді у хлопців була хіба що арматура, у декого — мисливські рушніці чи пістолети. «Це були хлопці нової кістки, нової формації, — згадував Василь Шкляр. — Під час Революції гідності народилася нова українська людина. На повен зріст ми побачили її на війні».

Засновані на реаліях війни, розповідях учасників подій і новели роману Євгена Положія «Іловайськ», що вперше був виданий 2015 року.

У літературну форму оповідань увібрив розповіді про своє бачення війни відомий тележурналіст, воєнний кореспондент Андрій Цапленко, який також 2015 року видав збірник «Книга змін», де йдеться про нові реалії, в яких українцям доводиться жити й до яких доводиться або підлаштовуватися, або змінювати їх.

Про життя людей на окупованих територіях, коли ламаються стереотипи, стається переоцінка світоглядних цінностей, про людину і її вибір в умовах війни йдеться в романі-епопеї «Інтернат» уродженця Луганщини, харків'янина Сергія Жадана. Головному герою — простому сільському учителеві української мови й літератури Павлу — доводиться багато чого переосмислити, щоб утвердитися у своєму виборі й місці в житті. Книжка вийшла друком 2017 року.

Стоїть перед життєвим вибором і робить його також і головна героїня роману журналістки Тамари Горіха Зерня «Доця». Її прототипом стала дівчина Наталя, волонтерка, з якою авторка познайомила під час роботи в зоні АТО 2014 року. Дебютний роман випускниці Інституту журналістики Шевченкового університету був відзначений премією «Книга року ВВС».

2016 року побачили світ одразу дві книжки журналіста Максима Бутченка, який родом із Луганщини. Перший роман — «Художник війни» — розповідає про двох братів, які, маючи різні погляди, опинилися по різні сторони барикад війни на Донбасі. Цей твір переклали й видали також у Чехії та Англії. У другому романі — «Три години без

війни» — йдеться про українського добровольця, «ополченця» з Донбасу й літнього чоловіка, яких доля звела в одній камері ув'язнених і вони, щоб вижити, мусять знайти спільну мову. Згодом Микола Бутченко написав ще одну книжку — «Люди війни». У ній — про те, як навчитися жити після воєнних жахів.

Зробив журналіста героєм своїх художніх творів Юрій Луканов. В циклі антиутопічних оповідань «Знайти убивцю Фільова» та насамперед у романі «Репортер Волковський», значною мірою автобіографічному, що вийшли під однією обкладинкою 2020 року, він описує пригоди журналіста, певним чином узагальнюючи й трактуючи власний репортерський досвід на російсько-українській війні. 2022 року «Репортер Волконський» було перевидано й широко представлено за участю автора в США.

Відображають сюжети й теми російсько-української війни також книжки останніх років інших літераторів-журналістів. Серед таких видань «Укри. Бойова проза» Богдана Жолдака, візіонерські «Час великої гри», «Час смертохристів», «Час тирана» Юрія Щербака, три томник «Антихрист. Справжня історія Орди-Росії та «Убити Путіна» Василя Базіва, сатиричний роман «Падіння хв'юрера» Олександра Михайлюти та інші твори.

Є на журналістській полиці книжок і поетичні. Тут назвемо антологію воєнної лірики «Весна озброєна» за загальною редакцією голови Національної спілки письменників України, а так само журналіста Михайла Сидоржевського, до якої увійшли твори 142 авторів. Михайло Сидоржевський також уклав антологію документальних розповідей про війну «Хроніки окупації і спротиву. Перші місяці війни», що побачила світ наприкінці 2022 року й містила також спогади журналістів.

Дотична до нашої теми й інша література журналістів та про журналізм. З-поміж таких видань помітною є «Зеленський без гриму». Епізоди життя чинного Президента України, укладені Сергієм Руденком, стали затребуваними у читача. І не тільки в Україні. Книжка про лідера держави в часи російсько-української війни була перекладена й побачила світ у понад 20 країнах — Португалії, Німеччині, Іспанії,

Великій Британії, Польщі та інших. Продуманість «книжкової експансії» слугувала, поза сумнівом, як задоволенню публічного інтересу, так і формуванню у світі громадської думки про події в Україні.

Тема солідарності з українцями набула втілення також у спільних видавничих проєктах. Одним із таких є монографічна праця дослідника й журналіста Юрія Бондаря (2022) «Росія — Україна: війна в інформаційному просторі», у якій аналізується практика використання інформаційних технологій і ЗМІ в підготовці та під час російсько-української війни в 2014 — 2022 років. Видання було здійснено за сприяння та підтримки грузинських колег і друзів у Тбілісі в грудні 2022 року. У США англійською мовою вийшла й інша книжка автора — «Війна і пропаганда», де йдеться про події російсько-української війни.

Поповнили професійну читальню й численні спеціалізовані видання з питань журналістики в особливих умовах, захисту інформації, вміння працювати з інформаційними джерелами, розпізнавати фейки й протидіяти дезінформації. Такі праці, які часто видавали за допомогою міжнародних організацій і донорів, потребують, напевно, окремого огляду.

Варто сказати також про книжкове волонтерство українських журналістів. Журналістські організації, осередки, окремі журналісти добровільно збирають і спрямовують видання для потреб українських воїнів, вимушених переселенців до бібліотек і закладів освіти. 2014 року українські видавці започаткували з журналістами акцію «Бібліотека для Донбасу» — 60 видавництв зібрали й передали в бібліотеки й школи поблизу лінії зіткнення, у військові госпіталі та частини, в дитячі будинки, переміщеним особам понад 35 тисяч книжок. Долучилися до важливої справи й навчальні заклади. Всеукраїнський благодійний фонд «Журналістська ініціатива» оголосив проведення акції «Книжки — українським воїнам». Подаровані авторами, редакціями часописів видання спрямували до лікувальних закладів, де перебувають поранені, до центрів реабілітації ветеранів, у військові підрозділи. Національна спілка письменників України, членами якої є також і багато журналістів, ініціювала збір книжок українських авторів для Воеводської бібліотеки Кракова, де ними можуть користуватися переселенці з України. У березні 2022 року Держкомтелерадіо України проголосило початок благодійної акції «Українським дітям — українську книгу!». Її мета — надати можливість українським дітям за кордоном читати і вчитися рідною мовою. У межах акції українські видавці зібрали понад мільйон примірників художньої та навчальної літератури для дітей. Майже 500 000 книжок безкоштовно було доставлено у волонтерські центри західних регіонів України та європейських міст, де проживають українські вимушені переселенці. З

допомогою українських посольств в найбільших бібліотеках європейських міст створюються «Українські книжкові полицки», які популярні серед українських біженців. Наступним кроком стало ініціювання акції «Українській молоді — європейську книгу!» Зібрані книжки європейськими мовами від добровольців у Європі передаватимуть для відновлення бібліотечних фондів українських освітніх закладів та книгозбірень, що потерпають від російської агресії. Першу партію наукової літератури з Нідерландів, як повідомили в Держтелерадіо України, передали для студентів і викладачів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. І така робота триває.

Висновки

1. Оглянуті книги засвідчують активізацію літературної творчості журналістів, твори яких виокремлюються в осібний пласт сучасної української літератури. Їх слід розцінювати як продуктивну форму журналістської самореалізації.

2. Жанрове розмаїття книжок про війну, написаних журналістами, — від нон-фікшн до художньої літератури, прози й поезії — створюють особливу й багатогранну палітру візії війни, фондуючи водночас і новий для сучасної української літератури пласт видань про війну, де саме журналісти відіграють роль першого пера.

3. Книжкові твори журналістів не лише осмислюють героїчний спротив українців ворогові, сучасне відстоювання незалежності України, а й так само є документальними свідченнями про злочини агресора, який безумовно має бути скараний.

4. Огляд видань журналістів про війну засвідчив необхідність подальшого вивчення такої літератури, як і в цілому осмислення видавничої журналістики, котра є, поза сумнівом, окремим професійним явищем.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Афонін, О. В., & Сенченко, М. І. (2009). *Українська книга в контексті світового книговидання*. Книжкова палата України.
- Бондар, Ю. В. (2019). *Четверта українська. Розвиток видавничої справи в процесі суспільно-політичних трансформацій України Новітнього часу* [Монографія] (В. В. Різун, ред.). Персонал.
- Бондар, Ю. В. (2022). *Росія — Україна: війна в інформаційному просторі* [Монографія]. ЦОТІ.
- Житарюк, М. (2023). Оцінка й переосмислення роботи журналістів в умовах війни за незалежність України. *Український інформаційний простір*, 1(11), 55–71. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279558](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279558)
- Малієнко, А., Бондар, Ю., & Яковець, А. (Упоряд.). (2023). *Україна: журналісти на передовій*. Видавничий дім журналу «Пам'ятки України».
- Патрикаракос, Д. (2019). *Війна у 140 знаках: як соціальні медіа змінюють військовий конфлікт XXI століття* (І. Рудько, пер.). Yakaboo.

- Почепцов, Г. Г. (2016). *Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах* (Т. Гуменюк, пер.). Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Почепцов, Г. Г. (2017). *Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття* (Т. Гуменюк, пер.). Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Рада Європи. (2017). *Безпека журналістів: Збірник документів Ради Європи*. <https://rm.coe.int/final-collection-of-documents-safety-of-journalists-ukr/16809e458c>
- Репортери без кордонів. (2022). *Посібник з безпеки для журналістів: посібник для репортерів у небезпечних зонах*. ЮНЕСКО. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381168>
- Розстріляна свобода слова. Журналісти — цілі російського воєнного наступу [Буклет]. (2023). Національна спілка журналістів України.
- Романюк, О. М. (2007). *Заручники інформації: посібник з безпеки для українських журналістів*. Такі Справи.
- Сенченко, О. (2017). *Інформаційно-мережеві війни: теорія, моделі, алгоритм*. КВІЦ.
- Сорока, М. (Ред.). (2022). *Журналісти на війні. Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика*. Фоліо.
- Хорсли, У. (2014). *Руководство по вопросам безопасности журналистов* (М. Стоун, ред.; 2-е изд.). ОБСЕ. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/4/118202.pdf>
- Юридична сотня. (2023). *Пам'ятка учасникам російсько-української війни: Права, обов'язки та гарантії соціального захисту*. https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/pamyatka-uchasnyka-vijny_2023-03-07-1.pdf

REFERENCES

- Afonin, O. V., & Senchenko, M. I. (2009). *Ukrainska knyha v konteksti svitovoho knyhovydannia* [Ukrainian book in the context of world book publishing]. Book Chamber of Ukraine [in Ukrainian].
- Bondar, Yu. V. (2019). *Chetverta ukrainska. Rozvytok vydavnychoi spravy v protsesi suspilno-politychnykh transformatsii Ukrainy Novitnoho chasu* [The fourth Ukrainian. The development of the publishing business in the process of social and political transformations of modern Ukraine] [Monograph] (V. V. Rizun, Ed.). Personal [in Ukrainian].
- Bondar, Yu. V. (2022). *Rosiiia — Ukraina: Viina v informatsiinomu prostori* [Russia — Ukraine: War in the information space] [Monograph]. TsOTI [in Ukrainian].
- Council of Europe. (2017). *Bezpeka zhurnalistiv: Zbirnyk dokumentiv Rady Yevropy* [Safety of journalists: Collection of documents of the Council of Europe]. <https://rm.coe.int/final-collection-of-documents-safety-of-journalists-ukr/16809e458c> [in Ukrainian].
- Khorsli, U. (2014). *Rukovodstvo po voprosam bezopasnosti zhurnalistov* [A Guide to the Safety of Journalists] (M. Stoun, Ed.; 2nd ed.). OBSE. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/4/118202.pdf> [in Russian].
- Legal Hundred. (2023). *Pamiatka uchasnykam rosiisko-ukrainskoi viiny: Prava, oboviazky ta harantii sotsialnoho zakhystu* [Memo to the participants of the Russian-Ukrainian war: Rights, obligations and guarantees of social protection]. https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/pamyatka-uchasnyka-vijny_2023-03-07-1.pdf [in Ukrainian].
- Maliienko, A., Bondar, Yu., & Yakovets, A. (Comps.). (2023). *Ukraina: Zhurnalisty na peredovii* [Ukraine: Journalists on the front line]. Vydavnychiy dim zhurnal "Pamiatky Ukrainy" [in Ukrainian].
- Patrikarakos, D. (2019). *Viina u 140 znakakh: #iak sotsialni media zminiuiut viiskovyi konflikt XXI stolittia* [War in 140 characters: #how social media is reshaping conflict in the twenty-first century] (I. Rudko, Trans.). Yakaboo [in Ukrainian].

- Pochepstov, H. H. (2016). *Smysly i viiny: Ukraina i Rosiia v informatsiinii i smyslovii viinakh* [Meanings and wars: Ukraine and Russia in information and meaning wars] (T. Humeniuk, Trans.). Vydavnychyi dim "Kyievo-Mohylianska akademiia" [in Ukrainian].
- Pochepstov, H. H. (2017). *Vid pokemoniv do hibrydnykh viin: Novi komunikatyvni tekhnologii XXI stolittia* [From Pokémon to hybrid wars: New communication technologies of the 21st century] (T. Humeniuk, Trans.). Vydavnychyi dim "Kyievo-Mohylianska akademiia" [in Ukrainian].
- Reporters Without Borders. (2022). *Posibnyk z bezpeky dlia zhurnalistiv: Posibnyk dlia reporteriv u nebezpechnykh zonakh* [Safety Guide for Journalists: A Guide for Reporters in Danger Zones]. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381168> [in Ukrainian].
- Romaniuk, O. M. (2007). *Zaruchnyky informatsii: Posibnyk z bezpeky dlia ukrainskykh zhurnalistiv* [Hostages of information: A safety guide for Ukrainian journalists]. Taki Spravy [in Ukrainian].
- Rozstriliana svoboda slova. *Zhurnalisty — tsili rosiiskoho voiennoho nastupu* [Freedom of speech has been shot. Journalists are the targets of the Russian military offensive] [Booklet]. (2023). Natsionalna spilka zhurnalistiv Ukrainy [in Ukrainian].
- Senchenko, O. (2017). *Informatsiino-merezhevi viiny: Teoriia, modeli, alhorytm* [Information and network wars: Theory, models, algorithm]. KVITs [in Ukrainian].
- Soroka, M. (Ed.). (2022). *Zhurnalisty na viini. Dokumentalni doslidzhennia, khronikalnyi litopys, analityka* [Journalists at war. Documentary studies, chronicles, analytics]. Folio [in Ukrainian].
- Zhytariuk, M. (2023). Otsinka y pereosmyslennia roboty zhurnalistiv v umovakh viiny za nezalezhnist Ukrainy [Assessment and Rethinking the Journalists Work in Terms of War for Ukrainian Independence]. *Ukrainian Information Space*, 1(11), 55–71. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279558](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279558) [in Ukrainian].